

Het individuele belang moet steeds vaker wijken voor het algemeen belang. Daardoor neemt de druk op belangrijke grondrechten toe.

Van privacyparadijs tot

De ontwikkelingen op het gebied van automatisering en identificatie voltrekken zich in een uitzonderlijk hoog tempo. In brede kring neemt het besef toe, dat dit ingrijpende ethische en levensbeschouwelijke gevolgen kan hebben.

De afgelopen periode verschenen er diverse studies en notities, die al door het vraagteken achter de titel aangeven dat er op het gebied van automatisering en identificatie sprake is van een groeiend spanningsveld. Gedegen analyses, opgesteld vanuit verschillende achtergronden. Het College Bescherming Persoonsgegevens (CBP) publiceerde een rapport met de titel 'Rfid: veelbelovend of onverantwoord?' (Rfid staat voor Radio Frequency Identification; het gaat hier om een chip die op radiogolven werkt.) In mei 2005 bracht de ChristenUnie een notitie uit met een vergelijkbare titel: 'Rfid-chips. Kans of gevaar?'. Begin februari 2007 verscheen een studie van het Rathenau Instituut 'Van privacyparadijs tot controlestaat?'. Het Rathenau Instituut is een onafhankelijke organisatie die rapporteert aan ons parlement.¹ Zij heeft tot taak maatschappelijke en politieke oordeelsvorming te ondersteunen over vraagstukken die te maken hebben met wetenschappelijke en technologische ontwikkelingen.

Spanningsveld

Al twee decennia volg ik de ontwikkelingen op dit gebied op de voet. Dat in korte tijd drie publicaties over hetzelfde maatschappelijk onderwerp een titel meekregen in vragende vorm, is uniek en veelzeggend. Het geeft aan dat we te maken hebben met een proces dat tegenstrijdige gedachten oproept in de samenleving. Naast de voordelen, komen nu ook de nadelen scherper in beeld. Die voordelen zijn in dit blad al vele malen belicht. Burgers hebben een verlangen naar veiligheid en moderne identificatiesystemen kunnen een bijdrage leveren aan de veiligheid en rechtshandhaving. Dat automatisering heeft geleid tot betaalgemak en meer efficiency valt ook niet te ontkennen. Computers zijn gewoon niet meer weg te denken uit onze moderne samenleving. Steeds meer processen op het gebied van logistiek, mobiliteit, rechtshandhaving en verwerking van informatie worden door computers gestuurd. Het betekent ook dat de gevolgen groot kunnen zijn als de technologie het laat afweten. Het betaalverkeer loopt vast en er kunnen stroomstoringen optreden. Het openbaar vervoer loopt vertragingen op, bedrijven raken ontregeld. Het

is zomaar een greep uit de belangrijke voor- en nadelen.

Groeiend wantrouwen

De laatste tijd is er meer aandacht voor een ander aspect van de groeiende afhankelijkheid van computers: een groeiend wantrouwen tussen mensen onderling. De grootschalige ontwikkeling en toepassing van moderne detectietechnologieën kan leiden tot een maatschappelijk klimaat van wantrouwen. Dat zorgelijke signaal kwam naar voren in een recente publicatie in de Staatscourant, het officiële orgaan van onze overheid, en was gebaseerd op Europees onderzoek.² In een samenleving waarin het wantrouwen toeneemt, zal het vertrouwen tussen mensen onderling uiteraard afnemen – een mentaliteitsomslag die zich geruisloos voltrekt, maar zeker christenen aan het denken moet zetten.

Controlestaat?

De aangehaalde studie 'Van privacyparadijs tot controlestaat?' die in opdracht van het Rathenau Instituut werd uitgevoerd, is uniek. Voor het eerst wordt door een onafhankelijk onderzoeksinstituut aandacht besteed aan het totaalbeeld van de veiligheidsmaatregelen die onze overheid heeft genomen in de strijd tegen misdaad en terreur. Men noemt dit de cumulatieve effecten. De studie bevat een overzichtelijke opsomming van de overheidsmaatregelen die in het kader van het veiligheidsbeleid zijn genomen. Hoe grijpen al die maatregelen op elkaar in en wat zijn de gevolgen voor belangrijke grondrechten? Welke prijs betalen we ervoor als samenleving en is het die prijs waard? De praktijk leert dat burgers bereid zijn privacy op te offeren voor hun veiligheid. Tegelijk stellen de onderzoekers vast dat veel mensen geen notie hebben van de maatregelen die de overheid neemt, laat staan dat men het effect daarvan op de privacy kan overzien. Dit is een conclusie die ik zelf al jaren geleden trok op basis van ervaringen tijdens lezingen.

Stabiel tot aan tachtiger jaren

In de studie worden drie periodes onderscheiden.

controlestaat?

Vanaf de jaren zestig tot halverwege de jaren tachtig is een periode die zich kenmerkt door rust en stabiliteit. Nederland is een privacyparadijs. Opsporingsmethodes als afluisteren van telefoons en huiszoeking worden als zeer ingrijpend beschouwd. Vanaf de jaren negentig verandert de situatie drastisch. Bevoegdheden voor politie en justitie worden verruimd. Nieuwe technieken en wetenschappelijke methodes worden geïntroduceerd, zoals cameratoezicht, gebruik van computertechnologie en DNA-onderzoek. In de studie wordt die periode omschreven als 'verlies van onschuld'. Privacy lijkt steeds minder gewicht in de schaal te leggen. Veel wetgeving die nu in werking is getreden, werd in die periode ontwikkeld. Vervolgens wordt een aantal trends geschetst, waar we in de toekomst mee te maken zullen krijgen.

Omslagmomenten

In het begin van deze eeuw waren er enige belangrijke omslagmomenten. De terreuraanslagen in New York, Madrid en Londen en in eigen land de moord op Theo van Gogh. Vanaf september 2001 raakt het proces in een stroomversnelling, mede door buitenlandse druk. De VS introduceren een omvangrijk veiligheidsprogramma. Dit heeft een mondiale uitstraling. Moderne identificatiesystemen op basis van biometrie en chiptechnologie worden versneld ingevoerd. In navolging van andere landen worden ook hier opsporingsbevoegdheden verder verruimd. De politie mag bijvoorbeeld gegevens vorderen bij de bibliotheken over het leesgedrag van cliënten. Er volgen een identificatieplicht en de invoering van het Burger Service Nummer. Computerbestanden kunnen effectiever worden gekoppeld, waardoor de intensiteit van de informatieverwerking drastisch toeneemt. Data-mining³ maakt het mogelijk dat profielen van personen worden opgesteld.

Pleidooi voor maatschappelijk debat

De onderzoekers signaleren enige belangrijke trends. Onderzoeken van bijvoorbeeld de politie worden steeds vaker uitgebreid tot personen op wie geen verdenking rust. Tevens is er een tendens om wettelijke beperkingen voor het gebruik van bepaalde opsporingsmethoden, te verlichten of weg te nemen. In toenemende mate kunnen opsporingsdiensten beschikken over persoonsgegevens afkomstig van andere (semi)overheidsdiensten,

die voor andere dan opsporingsdoeleinden zijn verzameld. Mijn conclusie is dat de macht van de overheid is toegenomen en dat proces zet door. Het individuele belang moet steeds vaker wijken voor het algemeen belang. Daardoor neemt de druk op belangrijke grondrechten, zoals bescherming van de persoonlijke levenssfeer en lichamelijke integriteit (art. 10 en 11 van de Grondwet), toe. Ik ben dan ook blij met het pleidooi uit de studie voor een maatschappelijk debat, waarbij burgers in de gelegenheid zijn om een weloverwogen oordeel over de ontwikkeling te vellen.

Voorbeelden uit de Bijbel

Op diverse plaatsen in de Bijbel wordt geschreven over machtsmisbruik door de overheid en de grenzen van gehoorzaamheid en loyaliteit aan de overheid (Hand. 5:29, Rom. 13, Openb. 13:11-18). Daniël negeerde een koninklijk besluit dat verbod een verzoek te richten tot enige god of mens, behalve de koning. Ondanks dat verbod volhardde hij openlijk in zijn gebeden tot zijn God. Nadat informatie daarover aan de koning was doorgegeven, werd hij in de leeuwenkuil geworpen (Dan. 6:8-14). Tijdens de Tweede Wereldoorlog waren de Joden in ons land nauwgezet geregistreerd en in kaart gebracht. De afloop is bekend. Het begon met maatschappelijke uitsluiting en schending van grondrechten.⁴ In veel dictaturen zuchten christenen onder een gebrek aan godsdienstvrijheid. Gelukkig leven we hier in een rechtsstaat met recht op inspraak. Vanuit die achtergrond is het mijn vurige wens dat christenen actief zullen deelnemen aan het debat, waarvoor in de Rathenau-studie wordt gepleit. Een gelegenheid die we niet voorbij mogen laten gaan. Daarvoor is het onderwerp te belangrijk. ■

In veel dictaturen zuchten christenen onder een gebrek aan godsdienstvrijheid.

1. Rfid: veelbelovend of onverantwoord. Publicatie van het CBP. Oktober 2006. Rfidchips: kans of gevaar. Uitgave van de ChristenUnie. Mei 2005. Van privacyparadijs tot controlestaat? Misdaad en terreurbestrijding in Nederland aan het begin van de 21ste eeuw. Diverse auteurs. Den Haag, Rathenau Instituut. Februari 2007. Studie 49. Overheid houdt burger in de tang in naam van 'veiligheid'. Nederlands Dagblad, 3 februari 2007. Burger dupe van digitaal onderzoek. Friesch Dagblad, 31 januari 2007.
2. De Staatscourant, 5 februari 2007. 'Meer wantrouwen door nieuwe detectietechnieken'.
3. Analyseren van gegevens en op zoek gaan naar zinvolle verbanden waardoor kennis ontstaat. Bron: 'Gouden bergen van gegevens. Over datawarehousing, datamining en privacy'. Uitgave: De Registratiekamer (thans CBP), 1998.
4. ROOF. De ontvreemding van Joods bezit tijdens de Tweede Wereldoorlog, p. 128. Gerard Aalders. Uitgave Sdu Den Haag.